

Kuidas keeles kümmeldakse

Ülle Rannut

Tallinna pedagoogikaülikooli üldkeeleteaduse lektor

Mida keelekümblus tähendab?

Keeleõppest lugedes ja rääkides kohtame tihti niisuguseid termineid nagu *uputus* ja *kümblus*. Mõnikord öeldakse, et õpilased peavad õppima teist keelt *upu või uju* meetodil. Eesti keelt võib seega õppida ujudes, uppudes või kümmeldes. Sellisest keelepruugist jääb mulje, nagu meil oleks tegemist ujumisõpetuse, mitte keeleõppega.

Kui aga heidame pilgu keelekümblusklassi, siis ei tegelda seal ei keele pesemise ega ujumisega, vaid tavalise õppetööga.

Kõik need uppumise, ujumise ja kümmelamise sõnad on eesti keelde tulnud inglise keele ja ka mitmete teiste keelte vahendusel. Näiteks

Raivo Juuraku foto

öeldakse inglise keeles sageli, et hispaanlased õpivad ingliskeelsetes koolides *sink or swim* (upu või uju) meetodil. Keelekümbluse vasteks on soome keeles *kielikylpy*, saksa keeles *Sprachbad* ja inglise keeles *language immersion*, mis kõik tähendavad nii või teisiti õpilase ümbritsemist sihtkeelega ehk siis selle keelega, mida veel ei osata, aga tahetakse õppida.

Kust on keelekümblus alguse saanud?

Keelekümblus töötati välja Kanadas, et anda Quebeci provintsis elavaile inglise keelt kõnelevatele õpilastele võimalus prantsuse keelt õppida. Prantsuse keele õppimine oli Quebecis väga tähtis, sest sellest oli kujunenud Quebeci provintsi ametlik keel ja Kanada teine riigikeel.

Quebec on ainus provints Kanadas, kus oli 1976. aasta rahvaloenduse andmetel prantsuse keelt emakeelena kõnelevaid elanikke 80% ning inglise keele kõnelejaid vaid 13% kogu rahvastikust. Prantsuse keele kõnelejate märkimisväärsest ülekaalust hoolimata kehtis Quebecis veel 1960. aastatel Kanada keskvõimu poliitika, mis põhines ühtsel Kanada kultuuril ja inglise keelel, mis prantsuse keelt kõnelejatele sugugi ei sobinud.

Suur osa lapsevanemaid pani oma lapsed ingliskeelsetesse koolidesse, prantsuse keelt tööl eriti kasutada ei saanud, kogu asjaajamine käis inglise keeles ning kogu majandusvõim, st kõik suuremad ettevõtted, olid ingliskeelsete kontrolli all. Seetõttu algas 1960. aastatel nn vaikne revolutsioon, kus prantsuskeelsed hakkasid nõudma oma õigusi ja prantsuse keele tunnustamist provintsi ametlikuks keeleks. Kui Quebeci rahvuspartei tugevnes ja 1976. aastal võimule tuli, kuulutati prantsuse keel Quebeci ainsaks ametlikuks keeleks ning võeti vastu keeleseadus, „Prantsuse keele harta”, mis hakkas prantsuse keele kasutust samal kombel reguleerima, nagu Eestis reguleerib keeleseadus eesti keele kasutust ja õppimist.

Kuna ingliskeelset elanikkonda pani selline asjade seis oma tuleviku pärast väga muretsema, hakkasid nad otsima võimalusi, kuidas prantsuse keelt ära õppida. Selle tulemusena töötatigi välja prantsuse keele kümbluse programm (*French Immersion Program*), mille loojateks ja esimesteks katsetajateks olid Wallace Lambert McGilli ülikoolist ja Wilder Penfield Montreali neuroloogiainstituudist. Selline

kooliprogramm pidi tagama inglise keelt kõnelevatele õpilastele nii inglise kui ka prantsuse keele oskuse.

Esimesed keelekümblusklassid avati juba 1965. aastal, ammu enne prantsuse keele ametlikuks keeleks kuulutamist, Montrealis St. Lambertis Margaret Pendelbury algkoolis, ja need avaldasid märkimisväärset mõju prantsuse keele oskuse kasvule Quebecis. Edaspidi avati keelekümbluskoole ka mitmetes teistes Kanada provintsid, olenemata sellest, et seal oli prantsuse keele kõnelejaid vaevalt üks protsent ja kõiki teisi immigrante üle kümne korra rohkem.

Millal jõudis keelekümblus Eestisse?

Eestis võeti termin *keelekümblus* kasutusele 1990. aastatel, kui ülemnõukogu presiidiumi keelekaitsekomisjon kinnitas keeleameti 1992. aasta tööplaani. Terminit kasutati esimest korda tollase keeleameti väljaannetes.

Esimesed keelekümbluskoolid hakkasid Eestis tekkima juba 1980. aastate lõpus Kohtla-Järvel, Aseris, Valgas ja Tartus, kus oli palju eesti koolides õppida soovivaid vene õpilasi. Eestis ei hakatud kõigepealt rakendama mitte Kanada, vaid Ameerika Ühendriikides levinud keelekümblusprogramme. Ühendriikides (nt Californias) kasutati keelekümblust inglise keelt mitte kõnelevatele sisserändajatele ühe-kahe aasta jooksul inglise keele õpetamiseks, et nad saaksid seejärel minna õppima ingliskeelsetesse tavakoolidesse.

2001. aasta alguses käivitus Eestis Kanada rahvusvahelise arengu agentuuri toetusel varane täielik eesti keele kümblus, mille eeskujuks oli juba Kanada prantsuse keele kümblus. Selle eripära ei olnud enam õpilaste üleminek eesti õppekeelega kooli, vaid vene keele osatähtsuse suurenemine õppekavas aasta-aastalt. 2002/2003. õppeaastal käis keelekümblus juba seitsmes vene õppekeelega koolis Kohtla-Järvel, Maardus, Narvas, Tallinnas ja Valgas (loe lähemalt Eesti keelekümbluskeskuse kodulehelt www.kke.ee).

Praeguseks on esimesed keelekümblusõpilased lõpetamas juba neljandat klassi, rajatud on ka keelekümbluslasteaiad ning on võimalus õppida vanemas koolieas, s.o hiliskeelekümbluses eesti keelt. Üldse õpib keelekümblusklassides praegu ligi 1000 õpilast.

Kuidas keelekümblus käib?

Keelekümblus on keeleõppe vorme, kus lapsed õpivad enamiku ajast selles keeles, mis ei ole nende emakeel. Kui kodus vene keelt kõnelev laps pannakse eesti kooli, siis ta õpib ju ka teises keeles, mis ei ole tema emakeel. Seda ei nimetata aga veel keelekümbluseks, sest keelekümblusklassis õpivad tavaliselt lapsed, kes kõik räägivad ühte ja sama keelt, kuid õppetöö käib teises keeles, mida neist keegi ei oska.

Erinevus tavaklassidest seisneb selles, et keelekümbluskoolis õpib laps ka oma emakeelt ning iga aastaga suureneb järjest nende õppeainete osa, mida ta hakkab oma emakeeles õppima. Näiteks õpitakse eesti keelekümbluskoolis alguses kõiki aineid eesti keeles, 2. klassis lisandub tunniplaani ka õpilase emakeel vene keele tunnina ning 4. klassis on juba osa õppeaineid vene keeles. Sellist programmi nimetatakse varaseks täielikuks keelekümbluseks.

Kanadas, kus kümbluskeeleks on prantsuse keel ja laste emakeeleks inglise keel, näeb varane täielik keelekümblus tänapäeval välja järgmiselt:

- lasteaias ja 1. klassis on 100% õppetööst prantsuse keeles (K2 – teine keel);
- emakeele (K1 – esimene keel) ainetund lisandub 2., 3. või 4. klassis;
- 5. ja 6. klassis jaotub inglise (K1) ja prantsuse (K2) keeles õpetatavate ainete osa tunniplaanis enam-vähem võrdselt;
- 7., 8. ja 9. klassis kasutatakse prantsuse keelt õppekeelena 40% ja inglise keelt 60% ulatuses õppekava mahust;
- prantsuse keele osatähtsus kahaneb keskkooliastmes tavaliselt veelgi, sest inglise keeles pakutavate kursuste valik on suurem.

Kas kümbluskeeleks võib olla ka emakeel?

Tänapäeval rakendatakse keelekümblust erisugustel eesmärkidel. Üsna sageli on kümbluskeeleks hoopis laste emakeel, sest mitmetes maades ei oska lapsed enam oma emakeelt kõnelda.

Kanadas on näiteks avatud keelekümbluskoole seal elavatele ukrainainimmigrantidele ja juutidele nende emakeele ehk päritolukeele säilitamiseks (nt Kanada juudi kool Talmud Torah, kus õppetöö toimub heebrea ja inglise keeles). Selliseid programme nimetatakse päritolukeele säilitamise programmideks seetõttu, et tihti ei oska ei

lapsed ega nende vanemad enam seda keelt, mida nende kodumaal räägitakse.

Kuna Ameerika Ühendriikides, Austraalias ja Euroopaski on ka palju nn põlisvähemusi, nagu näiteks indiaanlased, Austraalia aborigeenid või baskid Hispaanias, kasutatakse keelekümblust ka nende rahvaste emakeele ja kultuuri säilitamiseks. Seda keelekümbluste vormi on Ühendriikides ja Austraalias hakatud nimetama keelepesaks.

Kohanga Reo, mis tähendab maoori keeles *keelepesa*, sai alguse 1982. aastal Uus-Meremaal, kus kohaliku maoori keele säilitamiseks hakati algklassides õpetama kõiki õppeaineid maoori keeles. Kuna vaid üksikud alla 45-aastased maoorid oskasid sel ajal veel oma emakeelt, kutsuti lasteaedadesse ja koolidesse ka vanaemad ja vanaisad lastele keelt õpetama. Selline vanavanemate kaasamine keeleõppesse ongi keelepesa programmi eripäraks. Praegu õpib seitsmesajal *Kohanga Reo* koolis üle 13 000 lapse.

Keelepesa meetod on levinud ka teistesse maadesse, nagu näiteks Soomes saami keele õpetamisel ning Venemaa Karjalas soome keele õpetamisel. 1985. aastal rajati *Kohanga Reo* kooli eeskujul Ameerika Ühendriikides varase havai keele kümbluste tarvis havai keelepesa ehk *Punana Leo* (tähendab havai keeles *keelepesa*), sest ka havai keelt ähvardas selle kõnelejate arvu vähenemise tõttu väljasuremise oht. Seega on päritolukeele säilitamisel keelepesas ja muul emakeelsel keelekümb-lusel eelkõige rahvusliku uhkustunde ja keeleoskuse säilitamise ülesanne, sest igaüks peaks tundma uhkust oma emakeele ja kultuuri üle.

Kokkuvõtteks

Niisiis on keelekümbustus keeleõppevorm, kus õppimine toimub kahes keeles, millest üks on niisugune, mida laps iga päev räägib, ja teine niisugune, mida ta veel ei oska, aga tahaks õppida. Kümbustuskeeleks võib olla seega emakeel või mõni teine keel, mida õpilased veel ei oska.

Kümbluste eesmärk on lisada õpilase esimese keele oskusele veel teise keele oskus, ilma et ta oma esimest keelt seetõttu ära unustaks või halvemini oskaks. Peale selle on keelekümbluste eesmärk õpetada kõrgelt hindama nii oma kultuuri kui ka teisi keeli ja kultuure enda ümber, sest kultuurilises ja keelelises mitmekesisuses on samasugune rikkus nagu taime- ja loomaliikide mitmekesisuseski.

Soovitusi edasilugemiseks

R. Y. Bourhis, Conflict and Language Planning in Quebec. Multilingual Matters 5. Clevedon, 1984.

M. Rannut, Ü. Rannut, A. Vershik, Keel, võim, ühiskond. Tallinna Pedagoogika-ülikooli Kirjastus. Tallinn, 2003.

Ü. Rannut, Keelekümblus. Keeleameti toimetised nr 3. Tallinn, 1992.

Ü. Rannut, Kuidas õpitakse keeli. – Haridus 2002, nr 2, lk 29–34.

Keelekümbluskeskuse koduleht. www.kke.ee.